

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ОСНОВНОГО ТА КВАЛІФІКОВАНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН, У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ІНШИХ КРАЇН СВІТУ

Павленко Л. М., Меркулова В. О.

Зброя все частіше використовується під час вчинення злочинів, спрямованих проти національної безпеки, громадської безпеки (терористичні акти, бандитизм), громадського правопорядку (масові заворушення), проти особистих прав і свобод людини та громадянина.

Порушення правил обігу (користування) вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, їх неконтрольоване поширення вже становить підвищену загрозу для суспільства, для національної безпеки держави. А відповідно, стає об'єктом регулювання кримінально-правовими нормами, кримінальним законодавством. Зазначене зумовлює той факт, що відносно обігу зброї та боєприпасів посилюється значення належного правового регулювання (визначення дієвих правових засобів, чіткість та повнота законодавчих визначень, розробка правил правозастосування) відповідних суспільних відносин. Кримінально-правове регулювання даної сфери – сфери незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин в Україні зазнало суттєвих змін за останні десять років. Проте інтенсивне реформування соціально-економічного, політичного та морально-психологічного життя громадян України в останні роки, посилення актуальності питання доцільності легалізації обігу окремих видів зброї в Україні, вплив на життєдіяльність суспільства умов воєнного стану тощо – в підсумку не можуть не позначитися на актуалізації розглядуваної проблеми. Тож кримінально-правові положення потребують свого подальшого удосконалення. Об'єктивно цей процес має відтворюватися у зміні підходів щодо формулювання відповідних складів кримінальних правопорушень (злочинів), їх поділу на основний, кваліфікований та особливо кваліфікований, виокремлення спеціальних складів, визначення критеріїв щодо системності відповідного виду кримінально-правових норм (статей) тощо – а отже, формулювання доцільної вітчизняної системи кримі-

нально-правових норм, які дієво позначатися на ефективності запобігання доволі небезпечній поведінці злочинців. При цьому мають бути враховані не лише тенденції реформування вітчизняного законодавства (його наступність, сталість проблем та суперечностей), але й передусім тенденції та особливості регулювання зазначеної сфери в інших країнах світу.

Ключові слова: злочин, склад злочину, зброя, незаконний обіг, бойові припаси, вибухові речовини, законодавство, діяння, кримінальна відповідальність.

Pavlenko L. M., Merkulova V. O. Peculiarities of determining the features of the main and qualified composition of crimes related to the illegal circulation of weapons, ammunition, explosives, in the criminal legislation of other countries of the world

Weapons are increasingly used when committing crimes against national security, public safety (terrorist acts, banditry), public law and order (mass riots), and against personal rights and freedoms of a person and a citizen.

Violation of the rules of circulation (use) of firearms, military supplies, explosives, explosive devices, their uncontrolled spread already poses an increased threat to society, to the national security of the state. And accordingly, it becomes an object of regulation by criminal law norms, criminal legislation. The above determines the fact that the importance of proper legal regulation (definition of effective legal means, clarity and completeness of legislative definitions, development of law enforcement rules) of relevant social relations increases with respect to the circulation of weapons and ammunition. The criminal law regulation of this sphere – the sphere of illegal circulation of weapons, military supplies, and explosives in Ukraine has undergone significant changes over the past ten years. However, the intensive reform of the socio-economic, political and moral-psychological life of the citizens of Ukraine in recent years, the increasing relevance of the question of the feasibility of legalizing the circulation of certain types of weapons in Ukraine, the influence of martial law conditions on the life of society, etc. – in the end

cannot but affect the actualization of the considered problems. Therefore, criminal law provisions need further improvement. Objectively, this process should be reflected in the change of approaches to the formulation of the relevant components of criminal offenses (crimes), their division into basic, qualified and especially qualified, the identification of special components, the determination of criteria for the systematicity of the corresponding type of criminal law norms (articles), etc. – and therefore the formulation of an appropriate national system of criminal law norms, which will effectively affect the effectiveness of preventing rather dangerous behavior of criminals. At the same time, not only the trends of domestic legislation reform (its continuity, stability of problems and contradictions), but also, first of all, the trends and peculiarities of the regulation of the specified sphere in other countries of the world should be taken into account.

Key words: crime, composition of the crime, weapons, illegal trafficking, ammunition, explosives, legislation, actions, criminal liability

Актуальність. Загальновизнаним є те, що на ступінь небезпечності кримінально-протиправної поведінки впливають доволі різні чинники: форма вини, обстановка вчинення діяння, спосіб та знаряддя, які використовуються під час скоєння діяння. Знаряддям може бути зброя (вогнепальна, холодна), вибухові речовини тощо. Дані предмети за своїми властивостями містять у собі потенційну та реальну можливість завдання суттєвої шкоди (непоправної шкоди) соціальним благам особи, суспільству, державі, суттєво впливають на інтенсивність вчинення діяння, а отже, є доволі небезпечними.

Стан дослідження. Дослідження особливостей кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї, бойових припасів, вибухових речовин в інших країнах світу передбачає врахування і певних вітчизняних тенденцій щодо доцільного співвідношення об'єктивних та суб'єктивних підстав відповідальності. А отже, дослідження особливостей зарубіжного кримінального законодавства в розглядуваній сфері має здійснюватися на тлі врахування результатів наукових пошуків в частині: визначення основних напрямків запобігання кримінально протиправних діянь, що вчиняються із використанням зброї (Л.М. Кулик, В.В. Макаренко) [14; 16]; кримінологічної характеристики діянь проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини (М.М. Майстренко) [15]; особливостей обігу вогнепальної зброї в умовах збройних сил України (О.В. Нарожна) [18]; соціально-правової передумови кримінально-правової заборони неза-

конного поводження із вище зазначеними предметами (М.О. Черниш, І.С. Гайдаржи) [20]; суто кримінально-правових аспектів боротьби із незаконними діяннями при поводженні із цими предметами (В.І. Рибачук) [19]; визначення напрямків удосконалення кримінального законодавства в сфері незаконного обігу (незаконного поводження) із зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (В.О. Меркулова, І.П. Катеренчук) [17], зокрема напрямків удосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя (В.В. Голубош) [1] тощо. У роботах даних напрямків у якості складових зазвичай аналізується та використовується зарубіжний законодавчий та правозастосовчий досвід.

Проте особливістю нашого власного дослідження визначеної проблеми є здійснення системно-правового порівняльного аналізу чинного кримінального законодавства різних країн світу (Грузії, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Республіки Молдова, Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан, Китайської Народної Республіки, Литовської Республіки, Республіки Польща, Чеської Республіки, Турецької Республіки, Королівства Іспанії, Французької Республіки) саме на предмет з'ясування найтиповіших підходів в частині визначення системи кримінально-правових норм, особливостей їхнього змісту в частині формулювання основних ознак складу злочинів, обсягу відповідальності, видів та термінів покарання тощо [2-13]. Оскільки під час нашого дослідження переважно використовуватимуться конкретні положення кримінального законодавства, що містяться у чинних Кримінальних кодексах вищезазначених держав, вважаємо недоцільним у подальшому здійснювати кожного разу посилання на використане джерело. Достатнім, як на нашу думку, є саме уточнення назви країни, закон якої піддається аналізу. Список законодавчих джерел додається.

Постановка проблеми. На підставі комплексного аналізу нормативно-правових положень чинного кримінального законодавства різних країн світу маємо дійти певних висновків щодо особливостей визначення об'єктивних (об'єкт, предмет, об'єктивна сторона) та суб'єктивних (властивості суб'єкта, форма вини, мета діяння) ознак складу кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом зброї, бойових припасів, вибухових речовин. На особливу увагу заслуговують проблеми визначення: характеру сфери суспільних відносин, якій завдається або ж міститься

реальна загроза спричинення істотної (значної) шкоди під час вчинення кримінально-протиправної поведінки (тим більш, злочинного характеру), а отже – об'єкта посягання; розмежування кримінально-правових норм (статей, частин статей) відповідно до предмету посягання (холодна та вогнепальна зброя, мисливська гладкоствольна зброя, бойові припаси, вибухові речовини тощо); особливостей видів активної кримінально-протиправної поведінки, фактів взаємозв'язку характеру дій із структурою складу конкретного кримінального правопорушення, зы ступенем суворості визначеного в санкції покарання; ролі та правового значення місця вчинення діяння; співвідношення ознак основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу кримінального правопорушення; специфічністю суб'єктивних ознак.

Основний зміст. Питання конкретного визначення в кримінальному законодавстві інших країн світу *об'єкта посягання* під час вчинення різних видів кримінально-протиправної поведінки, пов'язаної із незаконним обігом вогнепальної зброї, мисливської гладкоствольної зброї, бойових припасів, вибухових речовин тощо, передбачає, насамперед, звернення до структури Кримінального кодексу, до назв відповідних Розділів (Глав), в яких містяться розглядувані кримінально-правові норми. Оскільки саме такий підхід дозволить визначитися з тією сферою суспільних відносин, які в першу чергу потерпають від суспільно небезпечної поведінки, яким може бути спричинена, або ж реально спричиняється суттєва шкода.

Відповідний комплексний аналіз доводить таке. У більшості держав світу об'єктом посягання визнавалася певна група однорідних суспільних відносин у сфері забезпечення громадської безпеки та громадського порядку (Грузія, Азербайджанська республіка). В інших – лише у сфері громадської безпеки (Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан).

У Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки в Главі 2 Особливої частини (без визначення назви, а отже, родового об'єкту посягання; до речі, і статті не мають назви також) міститься декілька статей, які стосуються ознак та відповідальності за незаконні дії щодо вогнепальної зброї та боєприпасів до неї. Відповідь на питання, що є родовим (безпосереднім) об'єктом посягання у розглядуваних кримінально-правових нормах, надає аналіз змісту ст. 130, де йдеться про «загрозу громадській безпеці».

Особливість підходу визначення об'єкта посягання в Республіці Польща полягає у тому,

що склади злочинів, що містять ознаки незаконного обігу вибухових речовин, вибухових пристроїв, радіоактивних матеріалів тощо, містяться у Главі XX КК «Злочини проти суспільної безпеки». Тоді як відповідальність за незаконні дії із вогнепальною зброєю та боєприпасами визначається у статті, яка входить до Розділу «Злочини проти публічного порядку». В Королівстві Іспанія це вже злочини проти «суспільного порядку».

Існує і більш узагальнений підхід, коли йдеться про те, що розглядувані злочини створюють «небезпеку для суспільства» (ст. 279 КК Чеської Республіки). Ще більш узагальнено підійшов законодавець Турції, визначивши цей вид діяння як злочини, що посягають на «конституційний устрій держави». У Кримінальному кодексі Франції вже йдеться про посягання на «громадській спокій».

Тож слід визнати, що в більшості розглядуваних країнах світу підхід щодо визначення сфери, яка найбільш потерпає від незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових пристроїв, базується на тому, що це саме стан громадської (суспільної) безпеки, частково – громадський (суспільний) правопорядок.

Щодо розмежування кримінально-правових норм (статей, частин статей) відповідно до *предмету посягання* (холодна та вогнепальна зброя, мисливська гладкоствольна зброя, бойові припаси, вибухові речовини тощо). У світі існують різні підходи щодо впливу предмету кримінально-протиправної поведінки на кількість статей, структуру норми, взаємозв'язок із кваліфікуючими обставинами та санкцією статті тощо.

Існують випадки, коли усі розглядувані нами предмети (вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої) визначені не лише в одній кримінально-правовій статті, але й у кожній частині цієї норми. Зазвичай в нормі наголошується на виключенні із цього переліку гладкоствольної мисливської рушниці. Структура такої статті, наявність її різних частин залежить лише от особливостей виду діяння, а отже, від характеру кримінально-протиправної поведінки по відношенню до зазначених предметів (Грузія; Азербайджанська Республіка; Республіка Таджикистан).

У Кримінальному ж кодексі Китайської Народної Республіки взагалі в одній ч. 1 ст. 125 визначається відповідальність за увесь перелік кримінально-караної поведінки: незаконне виготовлення, купівлю-продаж, транспортування, поштову пересилку, зберігання стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин.

Проте існує і зовсім інший підхід, коли відповідальність за незаконний обіг усіх зазначених предметів передбачений, знову ж таки, однією статтею, але критерієм для виокремлення її частин вже є конкретний вид предмету. Так, у Республіці Казахстан вид предмету посягання є критерієм структурування статті 287 КК. Кожна окрема частина, якою визначається відповідальність за аналогічні дії стосовно різних за характером властивостей небезпечних предметів. Так, перша частина виокремлює ознаки та караність за обіг холодної зброї. Друга частина, відповідно, – вогнепальної безствольної зброї, газової зброї з можливістю стрільби патронами травматичної дії, короткоствольної гладкоствольної зброї, а рівно патронів до них. Третя частина вже визначає відповідальність за аналогічні незаконні дії щодо інших видів вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв. Проте найчастіше в різних частинах однієї кримінально-правової статті визначається відповідальність за незаконний обіг вогнепальної зброї, її компонентів та вибухових речовин (Чеська Республіка, Королівство Іспанії).

Особливістю окремих країн є те, що виокремлюються незаконні дії щодо таких предметів, як газова та метална зброя. Проте ці дії визнаються кримінально-протиправними лише у випадку, якщо вони вчинені протягом року після накладення адміністративного стягнення (Республіка Таджикистан). В Королівстві Іспанії існує диференційований підхід щодо встановлення відповідальності за незаконний обіг (без наявності необхідної ліцензії) дозволеної зброї; забороненої зброї; зброї, виробленої в результаті істотної модифікації. Відповідальність передбачена різними статтями – ст.ст. 263, 264 КК.

У Республіці Молдова різними статтями передбачена відповідальність за незаконні дії зі зброєю та боєприпасами та відповідальність за незаконні дії з вибуховими речовинами. Аналогічний підхід спостерігається і в Республіці Польща, де відповідальність за незаконний обіг вибухових речовин (вибухових пристроїв) та вогнепальної зброї (боєприпаси) передбачена різними нормами.

У Литовській Республіці відокремлені ознаки та підстави відповідальності за незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпаси та вибухові речовини від ознак діяння та підстав відповідальності за виготовлення та збут «невогнепальної зброї або іншого пристрою, пристосованого для нанесення каліцтв». До того ж, при розгляді питання щодо

впливу предмету посягання на структуру норми слід підкреслити таку важливу річ, як співвідносність кількості предметів та кваліфікуючих ознак. Прикладом може стати КК Литовської Республіки, де в ч. 2 ст. 253 КК у якості кваліфікуючої ознаки визначена певна кількість вогнепальної зброї та вибухових речовин (не менше трьох одиниць вогнепальної зброї, велика кількість боєприпасів та вибухівки тощо), що відповідно посилює відповідальність майже вдвічі.

Отже, досить часто в законодавчій практиці спостерігається особливий підхід до визначення критеріїв виокремлення конкретних складів злочину, коли критерієм розмежування різних статей є вид предмету та його характерні особливості. Саме ці особливості зумовлюють в одних випадках доцільність визначення самодостатньої самостійної статті, в інших вони є критерієм для виокремлення різних частин однієї статті. Доволі часто відповідальність за незаконний обіг різних предметів є різною за обсягом кари, видом та терміном покарання.

Щодо особливостей визначення *ознак об'єктивної сторони* діяння.

Як вже зазначалося вище, в Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки лише в одній ч. 1 ст. 125 визначається відповідальність за увесь перелік кримінально-караної поведінки: незаконне виготовлення, купівлю-продаж, транспортування, поштову пересилку, зберігання стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Тож сформульовано лише один основний склад злочину, якій стосується не лише усього переліку небезпечних предметів, але й всього переліку суспільно-небезпечної поведінки, яка є кримінально каранною. Таким чином, ступінь небезпечності такої поведінки є однаковою.

Проте існує і інший підхід. Маємо на цьому питанні зупинитися більш докладно. В КК Грузії особливості конструкції норми статті 236 «Протиправні придбання, зберігання, носіння, виготовлення, перевезення, пересилання або збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольних мисливських рушниць), боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв» полягають у тому, що вона містить три основних склади (без кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин), призначення яких – виокремити за тяжкістю різні види незаконного поводження із зазначеними предметами. Те, що дана поведінка має різну ступінь суспільної небезпеки, підтверджується різною санкцією та посиленням суворості покарання. Так, в частині 1 за протиправне придбання або

зберігання даних предметів передбачається штраф або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на строк до трьох років. У частині 2, відповідно, за протиправне їх носіння – штраф або позбавлення волі від трьох до п'яти років. В частині 3-й за протиправне виготовлення, перевезення, пересилання або збут зазначених предметів особа може бути покараною позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Тож основні склади визначені в порядку набуття ступеню суспільної небезпечності, а отже, суворості покарання.

Зовсім інший підхід до структурування норми залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння, що є змістом незаконного обігу розглядуваних предметів, існує в Республіці Польща. У Главі XXXII «Злочини проти публічного порядку» у параграфі 1 ст. 263 КК передбачена відповідальність за вироблення або ж продаж без необхідного дозволу вогнепальної зброї чи боєприпасів. Відносно-визначена санкція передбачає доволі широкі межі покарання у вигляді позбавлення волі від 1 до 10 років. Наступні параграфи визначають відповідальність за менш небезпечні діяння (зважаючи на санкцію). У параграфі 2 йдеться про зберігання вогнепальної зброї чи боєприпасів (карається позбавленням волі від 6 місяців до 8 років). У третьому – відповідно, про передачу цих предметів особі, яка не має дозволу на їх зберігання (карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років). Тож перелік діянь надається від найнебезпечнішого до менш безпечного.

Виокремлюються країни (Азербайджанська Республіка, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан), де в окремій статті містяться підстави для відповідальності за незаконне виготовлення вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Проте санкція зазвичай є аналогічною до тої, що визначена у разі вчинення інших видів кримінально-протиправної поведінки. Тож незрозумілими є підстави для визначення самостійного складу кримінального правопорушення. Слід зазначити, що зазвичай в цих окремих нормах йдеться як про виготовлення, так і ремонт. Так, в Республіці Таджикистан незаконне придбання, передача, збут, зберігання, транспортування або носіння зброї (крім гладкоствольної мисливської рушниці), боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв є основним складом, ознаки якого визначені у ч. 1 ст. 195 КК. Відповідальність за незаконне виготовлення або ремонт вогнепальної зброї, комплектуючих деталей до

неї, виготовлення боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв є предметом регулювання іншої самостійної кримінально-правової норми – ст. 196 КК. Окрема норма визначає підстави відповідальності за незаконне виготовлення та ремонт вогнепальної зброї та комплектуючих деталей (ст. 288 КК) і в КК Республіки Казахстан.

У Республіці Узбекистан спостерігається особливий підхід щодо визначення ступеня суспільної небезпечності такої дії як збут. Особливість конструкції норми, яка міститься у ст. 248 КК, полягає у тому, що основним складом передбачені різні види незаконного поводження із зазначеними предметами (виготовлення, придбання, носіння, зберігання, перевезення чи пересилання), але без мети збуту. Покарання: штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі від двох до п'яти років або позбавлення волі до п'яти років. Особливо кваліфікуючою ознакою є збут зазначених предметів (ч. 3 ст. 248 КК), що вже тягне покарання у вигляді позбавлення волі від десяти до двадцяти років.

Аналізуючи законодавство інших країн світу на предмет особливостей визначення ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, маємо звичайно приділити основну увагу саме характеру діяння як обов'язковій ознаці. Проте слід зазначити, що в законодавстві зарубіжних країн в окремих випадках набуває обов'язкового значення така факультативна ознака, як *місце вчинення злочину*. На увагу заслуговує наявність в Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки статті 130 КК, в якій встановлена кримінальна відповідальність за появу в громадському місті, громадському транспорті зі стрілецькою зброєю, боєприпасами, ріжучими інструментами, що підпадають під категорію холодної зброї, вибуховими, легкозаймистими, токсичними та хімічними речовинами, що розкладаються і на які немає дозволу, що створило загрозу громадській безпеці (санкція передбачає покарання у вигляді позбавлення волі до 3 років або ж короткострокового арешту). Певним чином про місце вчинення діяння йдеться у ст.ст. 431-10, 431-24 КК Французької Республіки. Відповідальності підлягає особа, яка озброєною бере участь у маніфестаціях, громадських зборищах, вторгається у шкільний заклад чи на його подвір'я.

Щодо змісту ознак, які розглядаються як обтяжуючі відповідальність обставини та є підставою для формулювання кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу злочинів, у кримінальному законодавстві розглядуваних нами країн

світу. Залежно від наявності, конкретної формальної визначеності та специфічності змісту цих обставин маємо виокремити три специфічні підходи законодавця в цій частині. Перший відтворюється у кримінальному законодавстві Республіка Польща, в якому не містяться ці обставини. Прикладом другого підходу є Кримінальний кодекс Китаю. Так, якщо санкція основного складу ч. 1 ст. 125 КК за виготовлення, купівлю-продаж, транспортування, поштову пересилку, зберігання стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин. передбачає покарання у вигляді позбавлення волі від 3 до 10 років, то вже за наявності «обтяжуючих обставин» покарання є набагато суворішим – позбавлення волі понад 10 років, довічне позбавлення волі, смертна кара. Проте у статті їх перелік не надається.

У більшості ж випадків саме в кримінально-правових нормах йдеться про посилення суворості відповідальності за наявності конкретно визначених обтяжуючих обставин, таких як: неодноразовість (повторність) вчинення діяння (Грузія, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Азербайджанська Республіка, Республіка Казахстан); особливо небезпечний рецидив (Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан), вчинення діяння під час воєнного стану (Чеська Республіка). Вчинення діяння у великих розмірах передбачає в одних випадках у кількості двох і більше (Республіка Таджикистан), в інших – не менше трьох одиниць (Литовська Республіка). Вчинення діяння у значному та великому розмірі – без визначення кількості (Чеська Республіка).

Окремо слід зупинитися на такій кваліфікуючій ознаці, як вчинення діяння у співучасті. Це питання потребує особливої уваги. На тлі типової оцінки факту співучасті як більш небезпечної поведінки (діяння) в країнах світу спостерігається доволі різне формулювання цієї ознаки, розмежування кваліфікованих та особливо кваліфікованих обставин щодо впливу на доцільність виокремлення самостійної статті тощо. У КК ми зустрічаємо різні формулювання ознак співучасті: вчинення діяння групою осіб за попередньою змовою (Грузія Республіка Таджикистан, Азербайджанська Республіка, Республіка Казахстан); вчинення діяння двома і більше особами (Республіка Молдова); вчинення діяння організованою групою (Республіка Таджикистан, Азербайджанська Республіка, Чеська Республіка, Турецька Республіка). Проте особливістю відрізняється кримінальне законодавство Іспанії, в якому фактор співучасті є обов'язковим способом вчинення діяння

і, відповідно, ознакою основного складу злочину. Особливість конструкції ст. 566 КК полягає в тому, що предметом незаконних дій є не тільки вогнепальна зброя та боєприпаси до неї, але й бойова, хімічна, біологічна зброя, протипіхотні міни, касетні бомби. У даній нормі визначається відповідальність за вироблення, продаж, зберігання без належного законного дозволу компетентних установ, якщо ці дії було вчинено у співучасті. Організатор мав понести покарання у вигляді позбавлення волі від 2 до 4 років; інші співучасники – від 6 місяців до двох років позбавлення волі.

Розглядуване нами кримінальне законодавство зазначених країн світу відрізняється дещо меншою специфічністю в частині визначення суб'єктивних ознак розглядуваного виду діянь. Зазвичай такі словосполучення, як «незаконність дій», «вчинення дій без відповідного дозволу», обіг предметів без наявності ліцензії» тощо свідчать про завідомо умисний характер кримінально-протиправної поведінки. Особливістю окремих країн світу є те, що обов'язкового значення надається меті вчинення діяння. Так, особливістю змісту ст. 313 «Постачання зброї» КК Турецької Республіки є те, що визначається певна мета вчинення незаконних дій. Йдеться про те, що будь-яка особа, яка свідомо виготовляє, придбаває, перевозить, зберігає, незаконно передає зброю в країну *для використання в діяльності угруповань*, визначених у вищезазначених статтях (зокрема, організовані злочинні угруповання), підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 10 до 15 років. В певному сенсі маємо аналізувати і зміст ст. 431-5 КК Франції, в якій визначаються підстави для покарання озброєної особи, яка *вчиняє зборище* та в подальшому бере в ньому участь. Отже, є підстави розглядати цей зміст як визначення мети озброєння – організації певного зборища.

До того ж, типовою ознакою розглядуваних кримінально-правових положень зарубіжного законодавства є те, що всі вони переважно стосуються загального суб'єкта кримінального правопорушення: фізичної, осудної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Виключенням є статті, в яких визначається відповідальність юридичних осіб або ж спеціального суб'єкта. Так, на увагу заслуговує зміст ч. 3 ст. 125 КК Китайської Народної Республіки, в якій йдеться про відповідальність за незаконне виготовлення, купівлю-продаж, транспортування, поштову пересилку, зберігання стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин *юридичних осіб*. Зокрема, йдеться про те, що на організацію, яка скоїла злочин,

передбачений ч. 1 та ч. 2 статті, накладаються штрафні санкції; керівники ж організації несуть відповідальність відповідно до санкцій, визначених у ч. 1, 2 статті. До того ж, у ст. 431-28 КК Французької Республіки встановлюється відповідальність за діяння *уповноваженої особи* щодо озброєного вторгнення у шкільний заклад без законних на те підстав.

Підсумовуючи вищезазначене, маємо підкреслити таке. Аналіз системного співвідношення змісту та назв Розділів та Глав Особливої частини Кримінальних кодексів різних країн світу доводить те, що підходи в частині *визначення об'єкта посягання* є доволі різними: від чіткої визначеності сфери, якій завдається шкода, у назвах Розділів (Глав) до повної відсутності такої. В останньому випадку розуміння того, на що посягає діяння, надає лише конкретний зміст кримінально-правової норми. Проте в переважній більшості країн чітко визначений безпосередній предмет посягання. Інша річ, що в одних випадках він охоплює дві сфери: громадську (або ж суспільну) безпеку та громадський (суспільний) порядок. В інших міститься лише вказівка на одну із зазначених сфер. Є і приклади визначення об'єкта на найвищому рівні узагальнення – йдеться в цілому про «конституційний устрій держави». Отже, в переважній більшості країн, кримінальне законодавство яких було предметом дослідження, сформульовані кримінально-правові положення, спрямовані на кримінально-правову охорону сукупності суспільних відносин, які стосуються забезпечення спокійних та безпечних умов життєдіяльності суспільства (громадськості) у різних сферах (суспільно корисної діяльності, відпочинку, побуту, нормального функціонування підприємств, установ, організацій), від джерел підвищеної небезпеки, зокрема діянь, які вчиняються із використанням зброї, бойових припасів, вибухових речовин.

Доволі по-різному впливає на систему кримінально-правових норм, структуру норм *предмет посягання*. Узагальнюючі найбільш типові підходи, слід підкреслити: якісні властивості предмету (види вогнепальної та холодної зброї, бойові припаси, вибухові речовини) в багатьох країнах світу розглядаються як достатні підстави для виокремлення відповідальності в межах однієї статті, або ж, що є більш доцільним, в межах різних кримінально-правових норм. На увагу заслуговують ті випадки, коли законодавець окремо визначає підстави відповідальності за незаконний обіг вогнепальної зброї (бойових припасів)

та холодної зброї, вогнепальної зброї (бойових припасів) та вибухових речовин, зважаючи на їхні специфічні небезпечні властивості, якісні особливості поводження із ними тощо. Відповідно, мають бути сформульовані окремі основні та кваліфіковані склади кримінальних правопорушень, що містяться в самостійних відокремлених кримінально-правових статтях

Узагальнений комплексний аналіз саме *ознак об'єктивної сторони*, а саме *виду діяння*, надає підстави зауважити, що не менше значення в законодавстві інших країн світу відіграють також особливості видів активної кримінально-протиправної поведінки. Доволі часто спостерігаються факти взаємозв'язку характеру дій зі структурою складу конкретного кримінального правопорушення, зі ступенем суворості визначеного в санкції покарання. Тому на тлі тих законодавчих прикладів, коли в основному складі злочину, що передбачає відповідальність за незаконний обіг розглядуваних нами предметів, надається весь перелік кримінально караної поведінки, доволі численним є зарубіжний законодавчий досвід ставлення до різних видів незаконних дій як поведінки різного ступеня небезпеки. Якщо дотримуватися зарубіжного досвіду розмежування кримінально-правових статей за предметом обігу, то відповідно, маємо дійти висновку про доцільність відтворення в одній конкретній статті, в її різних частинах, різного ступеню небезпечності вчиненого залежно від характеру та спрямування діяння. Той факт, що в одних країнах ця небезпечність з кожною частиною норми посилюється, а в інших – зменшується, не змінює головного підходу: виготовлення, переробка та зміна властивостей предмету, їх зберігання, передавання, пересилання, збут тощо мають різну ступінь суспільної небезпечності, а отже, мають тягнути і різний обсяг відповідальності.

Насамкінець, щодо законодавчих положень в частині визначення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин, які суттєво посилюють суворість відповідальності. На тлі існування законодавчих прикладів, коли ці обставини взагалі не визначені або ж використовується лише узагальнююча категорія «обтяжуючі обставини» без надання їх переліку, більш типовими є приклади їх конкретного визначення. У досліджуваних країнах такими обтяжуючими обставинами є вчинення діяння групою осіб за попередньою змовою (організованою групою), певна кількість предметів, неодноразовість (повторність, рецидив), місце вчинення діяння, умови воєнного стану.

Література

1. Голубош В.В. Удосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали X міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Одеса, 30 березня 2018 р. Одеса : ОДУВС, 2018. 282 с. С. 231-232.
2. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову Т.В. Руденко ; під заг. ред. О.В. Коротюк. Київ : ОВК, 2021. 254 с. С. 146-147.
3. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову К.В. Менченя. Київ : ОВК, 2019. 288 с. С. 131, 135.
4. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову О.В. Іванова. Київ : ОВК, 2019. 194 с. С. 155, 156.
5. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову Т.В. Руденко Київ : ОВК, 2016. 462 с. С. 416, 417.
6. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову Т.В. Руденко Київ : ОВК, 2016. 490 с. С. 169-170, 389-390.
7. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки / Переклад на українську мову – А.О. Воїнова, В.С. Станіч ; під ред. Коротюк О.В. Київ : ОВК, 2021. 196 с. С. 46, 48.
8. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад – К.В. Менченя ; під ред. О.В. Коротюк, 2021. 158 с. С. 128, 130.
9. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову – В.С. Станіч. Київ : ОВК, 2016. 138 с. С. 69.
10. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову – О.В. Коротюк. Київ : ОВК, 2020. 264 с. С. 178.
11. Кримінальний кодекс Турецької Республіки / Переклад – В.С. Станіч ; під ред. О.В. Коротюк. Київ : ОВК, 2021. 190 с. С. 177.
12. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову О.В. Лішевської. Київ : ОВК, 2017. 284 с. С. 235-238.
13. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову – К.І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. 348 с. С. 200-201, 204 205.
14. Кулик Л.М. боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2006. 19 с.
15. Майстренко М.М. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 19 с.
16. Макаренко В.В. Напрями протидії незаконного обігу збро. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. м. Одеса, 30 березня 2018 р. Одеса : ОДУВС, 2018. 282 с. С. 56 -57.
17. Меркулова В.О. Катеренчук І.П. Незаконний обіг (незаконне поводження) зброї, бойових припасів або вибухових речовин: напрями реформування кримінального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017 р. № 3. С. 29-35.
18. Нарожна О.В. До питання порядку обігу вогнепальної зброї в умовах збройних сил України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса : Фенікс 2013. 532 с. С. 121-124.
19. Рибачук В.І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Одеська національна юридична академія, 2001. 21 с.
20. Черниш М.О., Гайдаржи І.С. Соціально-правові передумови кримінально-правової заборони незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013 № 2. С. 166-170.

*Павленко Л. М.,
аспірант відділення аспірантури
та докторантури заочної форми навчання
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Меркулова В. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*